

HORATIUS COCLES

*It stands in the Comitium,
Plain for all folk to see ;
Horatius in his harness,
Halting upon one knee :
And underneath is written,
In letters all of gold,
How valiantly he kept the bridge
In the brave days of old.*

MACAULAY.

XXII

RŌMĀNĪ alterum Horātium memoriā tenēbant et in summō honōre habēbant.

Post Rŏmulum sex rēgēs deinceps in urbe regnābant. Sed Tarquinius, ultimus rēgum, superbus et crūdēlis erat. Nec iūra bona populō dābat, nec cīvitatē bene gubernābat. Itaque Rŏmānī Tarquiniū et Sextum, Tarquiniū filium, crūdēlem ferōcemque adolescentem, ex urbe expulērunt. “Nōn iam,” inquiunt, “Rŏmānīs rēgēs erunt. Cīvēs Rŏmānī, nōn rēgēs, urbem cīvitatēque regent.”

Intereā Tarquinius ad Porsennam, omnis Etrūriæ rēgem, contendit, et omnia narrāvit. Porsenna, “O amīce,” inquit, “nōn ferendæ sunt iniūriæ tuæ, nōn ferendæ sunt filiī tuī iniūriæ. Multī equitēs, multī peditēs mihi sunt. Equitēs peditēsque meōs omnēs convocābo, et cum multīs militibus tē tuumque filium ad urbem scelerātam dūcēmus. Iterum in urbe regnābis.” Itaque per tōtam Etrūriam, per clivōs et agrōs nuntii contendērunt, et ex omnibus vicīs Etruscōs ad arma convocāvērunt. Splendida erant arma Etruscōrum ; cristæ rubræ in galeīs horrēbant ; scūta lūce coruscā fulgēbant. Porsenna cum militibus Rŏmam contendit. Per omnēs vicōs agricolæ vehementer timēbant. Etruscī frūmentum casāsque incendērunt, arborēs excidērunt, mulierēs liberōsque necāvērunt, multam prædam raptāvērunt.

XXIII

Intereā Porsennæ facta Rŏmānōs nōn fefellērunt. Virginēs vestālēs prope ignem sacrum deōs ōrābant ; matrōnæ cum liberis suis dōna ad templa ferēbant ; senēs victimās in ārīs mactābant ; iuvenēs in Campō Martiō sē ad arma proeliumque parābant, et moenia multō labōre firmābant ; vigilēs in moenibus stābant et campōs clivōsque spectābant.

Subitō vigilēs corusca Etruscōrum arma procul vidērunt. Mox inter hostēs Porsennam, et Porsennae ā dextrā Sextum, vidērunt. Deinde civēs odii et terrōris plēnī magnā vōce clāmāvērunt et animōs ad proelium firmāvērunt. Sed consulēs timēbant, quod paucī erant Rōmānī, multī et validī hostēs.

XXIV

Hostēs ante urbis mūrōs castra posuērunt. Castra vallō et fossā firmāvērunt. Tum ē castris excessērunt et moenia Rōmāna oppugnāvērunt. Fortiter et ferōciter pugnābant Rōmānī, sed Etruscī validī Rōmānōs paene vicērunt. Iam ē parte urbis Rōmānōs fugāverant; iam omnia trans flūmen vicerant. Terrōris plēnī consulēs, “Ecce!” inquit, “prope pontem sunt! sī pontem tenēbunt, tōtam urbem vincent.” Tum Horātius, vir fortis, “O consulēs,” inquit, “in extrēmō ponte angustus est locus; multī sunt hostēs, sed paucī solum ibi intrābunt. Vōs pontem cito excidētis, ego cum duōbus amicis contrā hostēs in angustō locō pugnābo. Ita omnēs pro ārīs templisque Rōmānīs, pro uxōribus liberisque, pro sacrīs virginibus pugnābimus. Ita urbem Rōmam conservābimus. Quis mēcum in extrēmō ponte stābit et contrā Etruscōs pugnābit?”

Tum Lartius, “Ego,” inquit, “ā dextrā stābo, et pontem tēcum conservābo”; et magnā vōce Herminius, “Ego,” inquit, “ā sinistrā stābo et pontem tēcum conservābo.”

XXV

Trēs igitur Rōmānī in angustō locō stetērunt. Nec Etruscī pugnam dētrectāvērunt. Trēs principēs contrā Rōmānōs prōcēdunt. Superbī et splendidī sunt principēs; gladiis coruscis in Horātium et comitēs prōcēdunt. Horātius autem in hostem fulminis modō ruit, et princeps Etruscus magnō fragōre ad terram cecidit. Lartius quoque et Herminius hostēs validīs hastīs vulnerāvērunt et humī prostrāvērunt. Iterum Etruscī militēs fortēs ferōcēsque in Rōmānōs misērunt; iterum Rōmānī Etruscōs necāvērunt. Diū et ācriter pugnābant. Iam multa hostium corpora humī iacēbant. Etruscī timēbant, et Sextum, Tarquiniū filium, incitāvērunt. Sed Sextus quoque Horātium timēbat et pugnam dētrectāvit, nec in Rōmānōs, tam diros hostes, prōcessit.

XXVI

Civēs Rōmānī intereā pontem summīs vīribus excidunt. Mox pontem in flūmen prosternent. Tum Lartius et Herminius hastās in hostem iaciunt, et summīs vīribus per pontem in tūtum locum ruunt. Horātius autem adhūc in extrēmō ponte stat, et sōlus in Etruscōs ferōciter pugnat. Rōmānī autem, iam terrōris plēnī, “O Horātī, retrō,” exclāmant, “retrō—nunc tūta est via; mox nullus pons trans flūmen erit, et hostēs tē vincent et necābunt.” Sed magnō fragōre pons in flūmen cecidit, et inter undās spūmōsās omnia ad pontum natābant.

XXVII

Horātius iam in hostibus sōlus manēbat. Sed adhūc impavidus in flūminis rīpā stābat, et Tiberim ōrāvit: “O Tiberīne pater, tē omnēs Rōmānī adōrāmus; tē patrem vocāmus; tū hodiē Rōmānī militis vītam conservābis, et undīs tuīs tūtum portābis.” Dixit, et in spūmōsās Tiberis undās dēsilit. Multīs vulneribus et onere armōrum fessus, vix in undīs spūmōsīs natāvit, sed Tiberīnus pater tam fortem Rōmānum ad alteram rīpam tulit et tūtum ad civēs sollicitōs portāvit. Magna fuit

ira Etruscōrum, magnum gaudium Rōmānōrum. Nōmen igitur Horātīi inter Rōmānōs et per tōtum orbem terrārum semper erat nōtum et praeclārum, quod pro patriā fortiter pugnāverat. Et omnēs Rōmānī Tiberim flūmen semper adōrābant, et ad flūminis rīpās dōna libenter ferēbant, quia omnium Rōmānōrum est pater, et urbem Rōmam fortemque Rōmānum ē ferōcibus Etruscīs conservāvit.

Amātisne Graecās Rōmānāsque fābulās? Si fābulae vōs dēlectant, vōs verba mea in tabulīs scribite, et magistrō vestrō recitāte. Ita fābulās praeclārās semper memoriā tenēbitis. Post paucōs annōs vōs, iam adolescentēs, multās aliās fābulās legētis.

The Poet praises the country life led by the Romans of an earlier day :

*Hanc olim veteres vitam coluere Sabini,
hanc Remus et frater, sic fortis Etruria crevit
scilicet et rerum facta est pulcherrima Roma,
septemque una sibi muro circumdedit arces.*

VIRGIL.